

‘Verschooninghe van de roomsche afgoderye’: de polemieck van Calvijn met nicodemieten, in het bijzonder met Coornhert / Mirjam van Veen. - 't Goy-Houten : HES & De Graaf Publishers, cop. 2001. - 282 p. ; 25 cm - (Bibliotheca humanistica & reformatiorica ; 60)

Ook verschenen als proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam 2001
ISBN 90-6194-099-0 Prijs: € 96,20

In 1562 verscheen van de hand van Calvijn een *Response à un certain Holandois*. Hoewel dat nergens expliciet gezegd wordt, was dit een antwoord op een geschrift van Dirck Volckertszoon Coornhert. Deze had in zijn *Verschooninghe van de roomsche afgoderye* (1560) – een titel die niet van Coornhert zelf afkomstig is – stelling genomen tegen de opvatting van Calvijn en anderen dat een gelovige te allen tijde dient uit te komen voor zijn religieuze overtuiging, ongeacht de consequenties. Aanhangers van Calvijn moeten hem op deze tekst, waarvan tijdens Coornherts leven trouwens geen drukken bekend zijn, geattendeerd hebben. Voor Calvijn was dat aanleiding tot een felle reactie. Het bijzondere van juist deze reactie is dat bekend is tegen welke persoon ze gericht is. Voor alle andere teksten van Calvijn over hetzelfde onderwerp is dat onzeker.

In haar studie schetst Mirjam van Veen een uitvoerig beeld van Calvijns polemieck met wat men de nicodemieten noemde, de mensen die net als de farizeeër Nicodemus niet openlijk voor hun geloof uitkwamen. Een belangrijke vraag in het debat was of hervormingsgezinden, om welke reden ook, nog wel aan roomse ceremonies mochten deelnemen. Aldus kon men bijvoorbeeld in een vijandige omgeving zijn protestantse opvatting verborgen houden.

Na de uiteenzetting over de situatie in Frankrijk, behandelt Van Veen in het tweede deel van haar boek de Nederlanden. Alvorens nader in te gaan op de hier gevoerde polemieck rond de nicodemieten schetst ze een beeld van het religieuze klimaat waarbinnen deze zich afspeelde. Ook in de Nederlanden waren er verschillende participanten aan het debat, maar Coornhert kreeg dus als enige een reactie van Calvijn. Naar zijn *Verschooninghe* gaat dan ook de meeste aandacht uit. Coornherts verzet tegen de strikte opvattingen van Calvijn blijkt samen te hangen met zijn eigen religieuze opvattingen, waarbij uiterlijk religieus ceremonieel slechts een rol van ondergeschikt belang speelde. Voor hem kon het dan ook niet zo zijn dat iemand zichzelf vanwege dergelijke zaken in gevaar zou brengen.

Van Veen haalt met haar studie een relatief onbekend gebleven en vrij vroege tekst van Coornhert voor het voetlicht. Uiteindelijk werd die tekst, die alleen in handschrift circulerend zelfs de aandacht van Calvijn wist te trekken, pas veertig jaar na Coornherts overlijden gepubliceerd, in de *Wercken* (1630). Gelukkig heeft Van Veen de gelegenheid aangegrepen om de tekst nu voor de tweede maal te laten verschijnen. Ze heeft als bijlage een integrale transcriptie opgenomen van het enige overgeleverde handschrift, een door een ander vervaardigd afschrift uit 1572. Jammer dat de titelpagina daar verder helemaal geen melding van maakt.

Anneke C.G. Fleurkens

Les jésuites et le théâtre (1554-1680) : contribution à l'histoire culturelle du monde catholique dans le Saint-Empire romain germanique / Jean-Marie Valentin.
Paris : Éditions Desjonquères ; 2001. - 752 + 7 p.
ISBN 2-84321-031-3 Prijs niet opgegeven

In de geschiedenis van het West-Europese drama nemen de activiteiten van de Societas Jesu een opmerkelijke plaats in. Gedurende ongeveer anderhalve eeuw tussen 1550 en 1700 droeg deze katholieke orde via het medium toneel belangrijk bij aan de uitstraling van de Contrareformatie in het Habsburgse rijk. Jean-Marie Valentin, hoogleraar aan de Sorbonne en groot kenner van de materie, bespreekt in een uitvoerige studie de ‘ontwikkelingsgang’ van de jezuïetendrama’s.

Valentin heeft een deel van zijn leven gewijd aan het onderzoek naar het toneel uit de Contrareformatie en de ruim 750 pagina’s die *Les jésuites et le théâtre* telt (zonder een enkele illustratie!), grijpen dan ook meermaals terug op eerdere studies en artikelen. De auteur geeft een encyclopedisch getint overzicht van de periode 1554-1680, dat min of meer thematisch